

Turizm ve doğa ilişkisi

DR. G. KESKİN

I. GİRİŞ

Bir döviz kaynağı olarak gelir artırıcı, yeni üretim kollarına olanak verici ve istihdam yaratıcılığı ile ekonominin bir kolu olan ve çeşitli sektörleri birarada ilgilendiren çok yönlü özellik taşıyan turizm olayında, turiste sunulan ürünün özünü turistik potansiyel oluşturmaktadır. Doğanın ürünü olmak ve doğal güçlerle yaşamını sürdürmek, örgütleri doğaya karşı bazı görevleri yapmaya yükümlü kılar. Bu yükümlüklerin en önemlisi doğayı korumaktır.

Kendi yaratıcı kaynaklarını koruyan, aynı zamanda bu kaynakları tahrip eden bir özelliğe sahip olan turizm endüstrisinde turizm arz kaynaklarının korunması konusu çok daha fazla önem kazanmaktadır.

Çevre korunması için bir önlem olarak düşünülen tarım ve turizme öncelik verilmesi fikri de, ancak turizm arz kaynaklarının rasyonel bir şekilde kullanılması ve korunup gelişmesiyle geçerliliğini koruyacaktır. Bu nedenle turizmin korumakullanma dengesi içerisinde incelenerek özel bir yönetim altına alınması zorunlu olmaktadır.

II. ÇEVRE, EKOLOJİ VE KİRLİLİĞİ

İnsanoğlunun çevresiyle ilişkisini anlamada maddelerin üretimi ve tüketimini "maddelerin akışı" şeklinde yorumlayarak açıklayabiliriz. İnsanın biri "kaynaklar" diğeri de "atık kabı" olmak üzere iki nokta arasında durduğunu düşünürsek; insan, üretim için gerekli olan herşeyi kaynaklardan alır, hammaddeler kullanır ve sonuçta kendini kirlenebilen bir ortamda bulur. Bu noktada önemli olan kaynaklardan atıkların ne zaman ve ne şekilde oluştuğudur. Bu durum kaynağa ve kaynağın

kullanılış tarzına göre farklılık arzeder. Diğer taraftan, zaman zaman bazı kaynaklar hem doğal kaynak hem de atık kabı olabilir. Örneğin su; hem kaynak hem de atık kabı özelliği taşımaktadır. Bu noktada kaynaktan atık kabıyla kaynağa doğru bir akışla doğada doğal kaynakların sürekli kirlenerek yok olma yolunda bozulması söz konusudur (Monsen 1973, s.4)

Doğaya ve doğal kaynaklara zarar verecek çok sayıda kirlilik yaratan nedenler vardır. Endüstriyel atık, katı atık, böcek zehirleri, radyasyon, zehirli maddeler, hatta gürültü gibi kirlilik kaynakları zamanla başta hava, su ve yiyecekler vasıtasıyla doğal kaynakları ve insan sağlığını tehdit etmektedir (Hysom ve Bolce 1973, s.427)

İnsan, tüketici ve üretici olarak varolduğu tarihten beri doğal çevreye olumlu ve olumsuz etkilerde bulunmuştur (Tosun 1982, s. 5). Çevre sorunları insanlardan ayrı düşünülemez. Herşeyden önce insanın var olması çevrenin bazı koşullara cevap verdiği ölçüde olanaklıdır. Doğada canlılar ile çevre koşulları arasında bir denge vardır. Bu dengeye "ekolojik denge" denir. Canlıların biyolojik ve fizyolojik hayatının devamı bu dengeye bağlıdır. Doğadaki denge bozukluğu belli bir ölçüyü aşmadığı sürece zamanla doğa kendini yeniler. Bugün ise insanın doğaya yaptığı aşırı müdahale ile doğa kendini yenileyemez hale gelmiştir.

Dünya nüfusundaki artış, üretimin genişlemesi, tüketim aktiviteleri ve teknolojinin fiziksel sonuçları radikal bir şekilde çevresel yıkımı artırmaktadır (Mc. Kle ve diğ., 1974, s.191). Her üretim ve tüketim aktivitesinin istenmeyen, önceden planlanmamış kirlilik gibi bir etkisi vardır (Mc.Kle ve Diğerleri 1974, s.196).

İnsanların yaşam düzeyini daha çok artırma isteği ve bunun sonucu olarak yine

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP BETWEEN TOURISM AND THE ENVIRONMENT

Using environmental and ecological concepts, this article examines tourism as a source of foreign exchange and support industries. The discussion focuses on the significant economic impacts of tourism for developing countries and its relationship to the environment.

Dr. Gökümsar Keskin, Department of Business Administration, Ataturk University, Erzurum, Turkey.

Yard. Doç. Dr. Gökümsar Keskin: lisans, Atatürk Üniv. İktisadi İşletme Fakültesi (1976); doktora, Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Yönetimi Programı (1985). Atatürk Üniversitesi Erzurum Meslek Yüksekokulu'nda öğretim üyesidir.

insanların temel kaynaklarına saldırısı arasında bir çelişki vardır. İnsan, yaratıkların en yücresi olarak doğaya hükmetme yetkisine sahiptir. Bugün insan gelişme ve ilerlemenin verdiği sarhoşlukla temelde yaşaması için gerekli olan ana kaynakları yok etmektedir. Bu yönüyle de insan, doğa ile beraber olma yerine doğaya karşı gibi görünmektedir. Bunun asıl nedenini insanın doğasında arayabiliriz. Doyumsuz bir varlık olarak insanların genel karakterinde kazançlarını tabii bir sonuç saymak, kayıplarını da kabullenmemek gibi benimsel bir eğilim vardır (Gülerman 1983, s.49).

Görülüyor ki; ekonomik büyüme zorunluluğu, kirlenmenin akıcı ve hareketli oluşu, hızlı kentleşme ve nüfus artışı, gelişmenin refah düzeyi ile ilişkisi ve çeşitli baskı gruplarının etkisi çevre sorununun önemini artırmakta ve çözümünü güçleştirmektedir. Gelişme, bir yandan beşeri ve toplumsal sorunların çözümüne olanak verirken diğer yandan yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

III. TURİZM VE DOĞA KORUMA

Hangi alanda olursa olsun çevre sorunları doğal kaynaklardan ayrı düşünülemez. Burada özellikle üzerinde durmaya çalıştığımız konu, turizmin doğa ve doğa koruma ile ilişkisidir. Öncelikle turizm aktivitesine olanak tanıyan turistik çekim gücü elemanlarını tanımakta yarar vardır. Turizm arz kaynakları olarak da ifade edeceğimiz çekicilik nedenlerini genel olarak iki grupta ele alabiliriz (Doğanay 1992, s.332).

1- Doğal çevre faktörleri: Jeomorfoloji, flora ve fauna özellikleri ve iklimik özellikleridir.

2- Beşeri çevre faktörleri: Tarihi tören yerleri, tarihi yapılar, folklor, konaklama işletmeleri, turistlerle diyalog ve diğer hizmet veren işletmeler.

Görülüyor ki Türkiye, çok zengin doğal ve beşeri turistik potansiyele sahiptir.

Tarih ve doğa zenginliklerimiz geleceğe güvenle bakmak için başlıca avantajlardır.

Bu zenginliği turistik amaçlar için seferber ettiğimiz zaman toplumsal ve ekonomik kalkınma sorunlarımızın büyük bir bölümünü çözme olanağına sahip olabiliriz. Ancak bu durum hava, su, toprak, hayvan ve bitki benzeri doğal kaynaklarımızın çevre kirlenmesi denen bozulma ve kirlenme etkilerinden korunabildiği süre devam edebilir (Tosun 1990, s. 677).

Son yıllara kadar turizm ve doğanın korunması sorunları birbirinden ayrı olarak ele alınmıştır. Bunların birbiri ile ilişkisi ve eşgüdümü zorunlu olarak gereklidir. Doğanın insanlara verdiği zenginlikler hayati önemde varlıklardır. Kaynakların yanlış ve aşırı kullanılmasıyla birlikte şehirlerin estetik görünüşten yoksun, monoton görünüşe sahip olması, insan zevkine indirilen önemli bir darbedir. Tarihi değeri olan varlıklarımızın ve doğal kaynaklarımızın, yaşayan insanların ve gelecek kuşakların ihtiyacına cevap verecek şekilde korunması gerekmektedir. Çünkü bunlar, kültür varlıklarımızın zenginlikleridir ve gelecek kuşaklar için zorunludur. Teknik gelişmelerden dolayı doğa geçmişten daha fazla kullanılmaktadır. Bu kullanım insanın yaşamı için zorunlu olan hava, su ve toprağı yok edeceğine olmamalıdır (Tortop 1978, s.253-254).

Çevre korunmasında asıl amaç kaynakların kullanılmaması değil, rasyonel biçimde kullanılması, yanlış kullanılmamasıdır. Bu noktada gücümüzü neye ve ne ölçüde sarfetmemiz gerektiğini iyi ayarlamalıyız.

Turizm sektöründe gelir artışı sağlayan en önemli kaynaklar, özelliği bozulmamış doğal alanlardır. Ancak, yoğun insan etkisi duyarlı ekosistemleri bozabilir, bazı hayvan türlerini kaçırabilir; yol ve benzeri alt yapı, tesislerin yapımı, bazı özel alanların ekolojik denge ve doğal peyzajın görsel kalitesinde olumsuz etkiler ortaya çıkarabilir. Ayrıca çok fazla atık bırakılması yeryüzünün emme kapasitesini yıpratarak biyolojik dengesini bozabilir. Bu nedenle, doğaya ve doğal kaynaklara dayalı bir tu-

Kendi yaratıcı kaynaklarını koruyan ve aynı zamanda bu kaynakları tahrip eden bir özelliğe sahip olan turizm endüstrisinde, turizm arz kaynaklarının korunması konusu çok daha fazla önem kazanmaktadır.

rizm ile doğanın korunması arasındaki dengenin sağlanması zorunludur. Turizm, doğaya ve doğal kaynaklara zararlı olabilecek düzeyde ise, bu iki olgu arasında bir zıtlık vardır diye düşünülebilir. Aksine, turizm ve doğa koruma karşılıklı olarak birbirlerinden fayda buluyor ise, iki olgunun birbirini destekler ve tamamlar nitelikte olduğunu söyleyebiliriz. Kısaca doğal kaynaklar bir taraftan turistleri estetik, kültürel, bilimsel ve sağlık yönünden etkilerken, diğer taraftan da bu değerler orjinal durumlarını koruyabilecek hatta daha uygun koşullara doğru geliştirebilecekse, bu iki olgu arasındaki olumlu ilişkinin sonucu olarak ekonomik avantajlarından da söz edebiliriz (Güleç 1986, s. 89).

Sosyal sorumluluk ilkesi ve hükümlülüğü, çevre konusunda kirlilik kontrolü, çevre korunması veya restorasyonu, doğal kaynakları koruma ve kullanılmış maddeleri yeniden kullanışlı hale getirme gibi birçok temel prensip öngörür (Kreither 1983, s. 591). Günümüzde her sektörde işletmeler, gerek zorlama gerekse işletmelerin sosyal sonuçlarının önemine inanmalarıyla ekonomik faaliyetlerinin sonuçlarını düşünmek zorundadır (Chrisman ve Carroll 1984, s.61)

Turizm endüstrisi, kendi yaratıcı kaynaklarını koruyan, aynı zamanda bu kaynakları tahrip eden bir özelliğe sahiptir. (Olahı 1989, s.7). Doğal alanların aleyhine gelişen bir turizm doğal kaynakların azalmasına ve bozulmasına neden oluyorsa, özellikle doğal kaynağa dayalı turizm kendi kaynağını tüketiyor demektir. Bu durum, temelde insanımıza, ülkemize ve gelecekte turizme bir darbe olacaktır. Doğanın korunmasının önemi hayati bir zorunlulukla birlikte estetik özelliklerine, kültürel ve tarihsel obje alanları olmasına ve bilimsel temellere dayanmasına bağlıdır.

Türkiye'de doğa koruma ve milli parklarla ilgili ilk yasal düzenleme 1956 tarih ve 6831 sayılı "Orman Kanunu" 25. maddesi ile getirilmiştir. 1983 yılında çıkarılan 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, ülkemizde doğa koruma ve milli

parklar konusuna yasal bir dayanak sağlamaktadır (Güleç 1986, s.84-85). 12 Mart 1982'de kabul edilen 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu'nda da turizmin gelişmesi için turizm teşvik tedbirleri, kaynakların kullanılması, korunması ve geliştirilmesi, yatırımlar, fiyat tarifeleri, ceza ve denetim gibi çoğu konuya yer verilmektedir (Barutçugil 1984, s.216). Önemli olan öngörülen yasalara uygulamalardır.

IV. SONUÇ

Son yıllarda ülkemizde ekonomik, politik, sosyal ve idari açıdan turizmin gelişmesine uygun ortam yaratılmaya çalışılırken, diğer taraftan kaynakların doğru kullanılmaması, çarpık kentleşme ve çevre, hava ve su kirliliği turizmin gelişmesini engellemektedir. Bu nedenle, özellikle turizm ve doğa ile ilgili kuruluşların sıkı bir işbirliği içerisinde çalışması gerekmektedir.

Turizm çeşitli sektörleri bir arada ilgilendiren çok yönlü bir olaydır. Sektörlerden birinde bir aksaklık, zincirleme etkiler doğurarak sektörün tümünü ilgilendiren olumsuz etkiler doğurabilir. Bu tür olumsuzluklar, 27 Ocak 1982 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan Turizm İşleri Yüksek Koordinasyon Kurulunun etkin bir şekilde çalıştırılmasıyla giderilebilir (Barutçugil 1984, s.216).

Turizm, arz kaynaklarımızın ihtiva ettikleri kaynak değerlerine göre envanteri yapılarak değişik ölçülerde yasal koruma önlemlerinin geliştirilmesi, denetimlerinin iyi yapılması, ekonomik ve sosyal kalkınma planlarımızın özellikle çevre sorunlarına öncelik tanıyacak biçimde ele alınması önemle üzerinde durulması gereken bir konudur.

Son yıllarda, ülkemizde özellikle rekreasyonel amaçlı iç turizm aktivitesi her geçen gün artmaktadır. Kent yaşamıyla evlerde, işyerlerinde hapis gibiyiz. Hava kirliliği, gürültü ve kalabalık gibi her tür kirliliğin söz konusu olduğu bir çevre içerisindeyiz. Yeşili doğada değil saksılarda görüyor, bülbülü parkta değil kasetten dinliyoruz. Sonuçta, bu hoşnutsuzluk hissi

Turizm sektöründe gelir artışı sağlanamayan en önemli kaynaklar, özelliği bozulmamış doğal alanlardır. Ancak, yoğun insan etkisiyle duyarlı ekosistemleri bozulmaktadır.

boş zamanlarda insanı kaybettiği, arzula-
dığı ihtiyaçları için kırlara sessiz sakin
yerlere sürüklemektedir. Ülkemizde ko-
ruma alanı olarak belirlenmiş olmasına
rağmen, çoğu kaynaklarımızın doğru ve
temiz kullanılmadığı, çoğumuzun dikkatini
çekmektedir. Bunun için koruma altına
alınan alanlarda ziyaretçi tanıtma ve da-
nışma hizmetleri için bilgilendirme hiz-
metlerine ağırlık verilmesi, caydırıcı ce-
zaların öngörülmesi ve özellikle çevreyi
koruma konusunda insanımızın eğitilmesi
etkili olabilir.

Doğal alanların betonlaştırılmasıyla
yapılan yatırımlar rasyonel olmayan beşeri
katkılarıdır. Bu noktada, siyasi düzenle
birlikte elinde güç bulunan kişilerin güç-
lerini toplumun yararına kullanmalarını
sağlayacak bir duyarlılıkta olmaları çok
önemli bir konudur.

Bütün bu öneriler mutlak koruma uy-
gulamak sureti ile kaynakların turizm ak-
tivitiesinde kullanılmaması için değil, ak-
sine kaynakların korunarak kapasitesi öl-
çüsünde kullanılmasının turizmin geliş-
mesinde çok daha önemli rol oynayacağı
içindir. □

KAYNAKÇA

BARUTÇUGİL, İsmet (1984) *Turizm İşletmeciliği*, U-
ludağ Üniversitesi Basımevi.

CHRISMAN, Cames J. , Carole, Archie B. (1984),
"Corporate Responsibility Recociling Economic and Social
Goals" *Sloan Management Review*, University of Georgia,
Winter.

DOĞANAY, Hayati (1992), *Türkiye Turizm Coğrafyası*,
Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi
Bölümü, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum
1992.

GÜLERMAN, Adnan (1983), *Endüstrileşmenin İşletme
İç ve İşletme Dışı İnsan İlişkilerine Etkisi, İktisadi ve İdarî
Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl:1 Sayı:1-2 Ağustos 1983,
İzmir.

GÜLEZ, Sümer (1986), *Doğa Koruma ve Turizm Uz-
laşması Gereken İki Zıt Olgu, T.C. Turizm Bankası A.Ş.
Turizm Yıllığı*, 1986, Ankara.

HYSON, John. L., Bolce, William. J. (1973), *Business and
It Environment*, West Pupliching Comp, Printed in tihe
United States of America.

KREITHER, Robert (1983), *Management*, Houghton
Mifflil Comp, Printed in the U.S.A.

MC. KIE, James. W. ve Diğerleri, (1974), *Social Res-
ponsibility and the Business Predicament*, The Brookings
Institution, Washington D.C.

MONSEN, R. Joseph (1973), *Business and The Changing
Environment*, Mc. Graw-Hill Book, Company.

OLALI, Hasan, Korzay, Meral, Yavuzer, Ziya (1989), :
Otel İşletmeciliği, İ.Fak. İ.İ.Ens. Yayın No:109, İstan-
bul.

TORTOP, Nuri (1978), *Yönetim Bilimi*, A.Ü. ve T.İ.A.
Yayın No:112, Kalite Matbaası.

TOSUN, Kemal (1987), *Çevre Sorunları ve İşletme Çevre
İlişkileri*, İ.Ü.İ.Fak.İ.İ.Ens. Dergisi , Yıl:4, Sayı:14, Mart
1982, Önsöz Matbaacılık, Koll. Şti. Tipove Ofset Tesisle-
ri.

TOSUN, Kemal (1990), *Yönetim ve İşletme Politikası*,
İ. Fak. İ.İ.Ens. Yayın No:125, İstanbul.

CHERISMAN, Cames J., Carol, Arcihe B. (1984),
"Corporate Responsibility Recociling Economic and Social
Goals" *Sloan Management Review*, University of Georgia,
Winter.

y e n i ç ı k t ı . .

Türkiye Turizm Tezleri Bibliyografyası (1952 - 1995)

Dr. NAZMI KOZAK

Birinci Baskı, 1996

500.000 TL.

Yüksek lisans, doktora, doçentlik ve profesörlük takdim tezi ile uzmanlık tezlerinden
oluşan toplam 1055'e teze ait künye

**Doğal alanların
betonlaştırılmasıyla
yapılan yatırımlar
rasyonel olmayan
beşeri katkılarıdır. Bu
noktada siyasi
düzenle birlikte elinde
güç bulunan kişilerin
güçlerini toplumun
yararına
kullanmalarını
sağlayacak bir
duyarlılıkta olmaları
çok önemli bir
konudur.**